

следноста исто така можеа да се одбележат. Печатните грешки, како и еден број пропусти, главно на места каде што се јавуваат некои зборови, ги одбележува М. Лејеве во својот *Index inverse du grec mycénien* (1964), стр. 11 и 95—96, заедно со зборовите од кноските написи објавени по составувањето на овој лексикон.

Но сите забелешки што можат да ѝ се стават на оваа книга се безначајни во споредба со нејзината голема вредност. Лексиконот на Мурпурго, резултат на упорна работа и голема прецизност, претставува значаен прилог кон микенолошките студии. Како прирачник тој корисно ќе послужи во понатамошното иследување на микенските текстови и ќе предизвика дискусија за уточнување на голем број несигурни идентификации. Поради тоа ние топло го препорачуваме. Библиотеките на класичните семинари ќе би требало да останат без оваа книга која е и од техничка страна, речиси, наполно издржана.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

JOHN CHADWICK — LYDIA BAUMBACH, *The Mycenaean Greek Vocabulary*, Sonderdruck aus Glotta, Bd. XLI 1963, Heft 3/4, pp. 157—271, 8°.

Интерпретацијата на микенските написи од самиот почеток е проследена со составување и на микенски речници. За околу десетина години, колку што не делат од дешифрирањето на линеарното В писмо, покрај огромната микенолошка литература, се појавија и повеќе микенско-грчки општи и посебни речници, но досега уште немаше речник на основни грчки зборови што се документирани во микенскиот, а се чувствуваше потреба и од вакво. Во последно време таков речник на претстави John Chadwick во соработка со Lydia Baumbach. Под познати класичногрчки зборови овде се приведени микенски форми што се наоѓаат во етимолошка врска со нив. По начинот на обработката и поставената цел да се изврши преценка на сигурноста со која се микенските форми идентифицирани, речникот е прв од овој вид и заслужува посебно внимание.

Речникот содржи прво еден предговор од Chadwick (стр. 157—161) во кој многу јасно се изложени принципите од кои се раководел при составувањето на книгата и каква цел сакал со неа да постигне. Авторот знаел какви се приговори можат да се појават во врска со неговата работа и затоа тој однапред овде дава одговор и се извинува зошто така постапил. — Потоа е даден список на скратениците и литературата, разделена на два дела: I Одделни публикации и II списарија (стр. 162 — 165). Главниот дел на речникот се содржи од 166—259 стр. На крајот е даден индекс на микенски зборови (стр. 259—271).

Целта на оваа работа, според зборовите на Ч., е да го стави на располагање за грчкиот речник оној лексички материјал што може да се извече од микенските текстови. Грчкиот етимолошки речник на Фрис, што почна да излегува речиси едновремено со дешифрирањето на линеарното В писмо, особено во последните фасцикли, содржи укажувања на форми од микенскиот, но ги зема само посигурните примери. Не само што во него има „бројни и важни пропусти“, туку од него не може да се стекне и јасна претстава за степенот на сигурноста со која микенските зборови се идентифицирани.

Факт е дека бројот на различни те толкувања на одделни микенски зборови од ден на ден се повеќе расте, та понекогаш и специјалистот тешко може да се определи кое од нив да прифати. Соработникот на Ventris, Chadwick, кој како издавач на библиографското сп. *Studies in Mycenaean Inscriptions and Dialect* имаше можност да ја следи микенолошката литература подобро од кој и да било друг, си постави задача да изврши преценка на сите тие интерпретации и идентификации со класично-грчки зборови.

Во предговорот тој нагласува дека се обидел овде да претстави еден „непристрасен“ поглед на предложените интерпретации и од огромната литература да ги избере оние што се „главно примењли“, што се „наистина можни“ или најмалку „пружаат интересни размислувања“. Голем број интерпретации,

откако биле испитани, ги отфрлил: зашто не предлагале „сигурна база за утврдување дека некој микенски збор содржи одреден грчки елемент“. Поради тоа тој напомува дека овој речник не треба да се смета како „reference book“ за оние што работат над интерпретацијата на микенските текстови, ами дека овде на материјалот се пристапува од гледна точка на иследувањето (подвлеченото наше) којшто сакал да дознае дали има некој доказ дека еден одреден грчки корен се јавува во микенскиот и дали неговата форма во тој дијалект фрла некаква светлина на етимологијата.

Материјалот е на следниов начин обработен. Зад грчкиот збор (тој вели „корен“) што може да се најде и во другите етимолошки речници, дадени се микенските форми во латинска транскрипција со укажување, но непозно, на местата каде што се среќаваат во натписите. Класично-грчките зборови се во атичка форма: βούλομαι *qe-ro-me-no*; δῆμος *da-mo*; ἡδομαι, ἡδύς *wa-do-me-no* PY Vn 130; MN: poss. *Wadomenos* и т. н. Каде што е возможно и потребно, приведене е и контекстот во којшто се среќава зборот за да се види полесно неговата смисла: *mu da-mo-de-mi pa-si* PY Ep 704: prob. *damos de min phasi*. Реконструираниите микенски форми се дадени со латинско писмо (без цртички, за разлика од транскрибираните форми) така што да се избегне мешањето со зборовите што се посведочени во грчкото азбучно писмо. Во четвртести заградите се укажува на литературата каде што се наоѓаат спомнатите интерпретации на микенските зборови. Треба да се забележи дека овие податоци не се исцрпни. Најчесто се спомнува *Docs*. По зборовите на авторот предност им е дадена на оние предлози што се појавиле први и што биле најприемливи.

Прво тој ги дава интерпретациите што се „главно примени“. Авторот многу држи на општото мислење, но сознава дека определувањето на тоа мислење не е слободно од субјективизам. Во предговорот тој поставува многу убави принципи за устанување веројатноста на различните претпоставки. Според него тоа зависи од внимателното премерување на еден број различни фактори: контекстуални укажувања, степенот до кој микенскиот правопис во случајот е специфичен или двосмислен, сличноста на предложената микенска форма со класичногрчката или реконструираната од класични извори, нормалноста на правописот и др.

Не само за идентификацијата на секој микенски збор, туку и за другите определувања: граматички, текстуални и сл. е даден степенот на нивната веројатност. Највисокиот степен на веројатноста е покажан со отсуството на било какви ограничувања. Овие интерпретации се јавуваат, според Ч, така силно погврдени, што врз основа на досегашните податоци некоја поголема промена во нив изгледа крајно неверојатна: *αἰκα-sa-ma* во врска со *e-ke-si=enkhesi*, acc. plur. *aixmans*; *ἀπι-ri-we* со идеограма што претставува амфора: *amphiphorewes*; *ἔτος we-to (toto) wetos*, (*hateron*) *wetos*, *we-te-i-we-te-i* и др.

Вториот степен е одбележен со prob. (=probably). Вакви интерпретации изгледаат многу веројатни, но сепак се допушта извесно сомнение: *Ἀθῆναι a-ta-na-po-ti-ni-ja*, prob. dat. *Athanai potniai* [*Docs*. 126, 311f.]; but poss. gen. of place-name (Palmer, *Gnomon* 29, 567, . . .]; *αἰγιάλιος ai-ki-a₂-ri-jo*. . . prob. *aigialioi* [*Docs*. 386]; poss. alternative MN [Olivier, *A propos d'une 'liste' de desservants*. . . 120 etc.]; *Ἰνατος wi-na-to*, име на место prob. *Winatos* и т. н.

Третиот степен poss. (=possibly) означува дека интерпретацијата е отворена на сериозни забелешки: *a-ko-ro-we-e/i* poss. (*h*)*akhrowes* „од иста боја“ s. v. *ἀ-* (cumulative), see *χρονά*; *ἄγγος a-ke-a₂* poss. *ungea* и т. н.

Четвртиот perh. (=perhaps) укажува на интерпретација што има извесни шанси да биде исправна, но не ѝ достига определена потврда и може да се јави податок што ќе ја оспори. Во оваа категорија спаѓаат многу лични имиња, бидејќи според нивната природа тие не можат да бидат потврдени од контекстот и не може да се погоди вистинската форма од несовршениот микенски правопис: *μιαῖνω, μιάρως mi-ja-ro*, perh. *miarou* „нечист“; *ὀπι-ο-pi-su-ko*: perh. *opi-suko* и т. н.

Класификацијата на целокупниот материјал вака по степени на веројатноста на авторите секако им одзела многу време, но свесно се дека таа не е

апсолутна и непроменлива. Иако ги имал пред вид аргументите за и *iproib* интерпретациите, како што се вели во предговорот, сепак Ч. сознава дека идната работа, а особено откривањето на нови текстови сигурно ќе ја изменат прецнката на многу наслови. Претпоставките кои сега се јавуваат како една од бројните можности (треба да се додаде: и некои што не се воопшто спомнати), можат подоцна да се докажат како сигурни и исправни, а други што се сметаат за сосема основани, можат да сретнат сериозни тешкотии. Така, секој суд изразен овде, признава Ч. е не само л и ч е н (подвлеченото е наше), но неизбежно е ограничен и од степенот до кој се дојдени сегашните негови студии. Затоа тој најавува дека скоро ќе биде објавено и дополнено.

Треба да се забележи дека не е ускладена желбата на авторот да претстави еден „непристрасен поглед на интерпретациите“ со субјективниот прѣстап кои нив и дадениот суд за нив. Неоспорно, заслугата на Вентрис и Чадуик за дешифрирањето и интерпретацијата на микенските натписи е голема. Но во текот на изминатите десетина години и други учени дале знатни прилози со кои се извршени корекции на некои нивни интерпретации. Во речников се земени пред вид некои од овие предлози, како на пр. од Палмер, Лежен, но некои, не помалу важни воопшто не се спомнати. Вредноста на овој речник немаше ни малку да се намали, ако покрај дадените идентификации се спомнаа и оние со кои тој не се согласува, како што за *pa-sa-ro*, кое е дадено под *πάσσαρος*, одбележува дека Палмер зборот го доведува во врска со *ψάλλον*. Во овој случај можеше да биде приведено и мислењето на Taillardat којшто дава поинакво објаснување на *ψάλλω* во *Revue des études grecques* 73, 1960, стр. 5—8. Со тоа пак на другите учени ќе им се дадеше можност да преценат која од тие интерпретации има повисока степен на веројатност.

Така на пр. личното име *a-ka-ta-jo*, *gen. a-ka-ta-jo-jo* го дава само под *ἀκτῆ*, *poss. Aktaios* (*Docs.* 415). Со исто толку основание овој збор може да се идентифицира и како *Ἀγαθαῖος*, Вл. Георгиев, *Lexique s. v.*, та можеше да се даде и под *ἀγαθός*.

Под *βρίθω* го дава личното име *[pi-ri]-ta-wo*, *pi-ri-ta-wo-no* *poss. Brithawon* при сè што ја увидува тешкотијата поради врската меѓу *βρίθω* и *βραός*. Овде без друго требаше да се спомене идентификацијата на М. Д. Петрушевски во Ж. А. IX, 230: Πλιθῶρον а *qi-ri-ta-ko* = *βρίθακος кое е сосема добро најдено и објаснето.

Забележително е дека од некои автори се цитирани и несигурни предлози како многу веројатни, а од други и поверојатни не се ни спомнати. Како образложени прилози можеа да бидат одбележени под повеќе наслови во речников, на пр.: *e-te-do-mo*, *de-we-ro* и *pe-ra-ai-ko-ra-i-ja*, *ka-ra-re-we*, *no-pe-re-a*, *na-u-do-mo*, *we-je-ke-a*, *wo-no-qa-so*, *wo-do-we* и др.

Во интерпретацијата на еден микенски збор Чадуик смета дека, секако, треба да се имаат пред вид етимолошките податоци, но кога новите податоци ја потврдуваат идентификацијата на еден микенски со класично-грчки збор, тогаш треба да се ревидира традиционалната теорија за неговата етимологија. Затоа тој бара измена во досегашните етимологии на зборовите: *ένεικ*, *Ἐριής* *Πρξ*, *ότε*, *παλαιός*, *πᾶς*, *πέρσι*, *ράπτω*, *φέρβω*, *ροικός*, а искажано е сомнение и за некои други етимологии. Добро е што додека не ги исцрпе сите можности за интерпретација со досегашните средства, тој не оди кон ревизија на традиционалната етимологија.

Обично со условните епиграфски знаци укажува на местата, каде што е читањето на некој микенски збор сомнително. Наместа дава појасненија и со зборови, cf. на пр. *u-do-ro* (*reading dub.*), s. v. *ἔδωρ*. Реконструкциите на оштетените места ако смета дека се сигурни ги дава во четвртести загради, на пр. *[?e]ke-a ka-ka-re-a*, s. v. *έγχορ*. Некои знаци, ако не се сигурни, ги дава со точка: *wa-ni-ko* s. v. *ἀρήν*, *a-si-to-po-qa* s. v. *ἄρτος*, *πέσσω*, *οῖτος* и др. Но има случаи каде што се предадени и несигурни знаци како сигурни: cf. *a-u-po-no* s. v. *ἀ-*, *ἀν-* (*privative*) и *ἔπνος*, м. *a-u-po-no* (ова место Bennett го чита *ta-u-po-no* KN U 0478.4). Судејќи по оригиналната плочка PY Un 219,7, на мислење сме дека би било

подобро зборот да се чита: *wa-na-ka-te*, а не *a-na-ka-te*. Исто така со повеќе основание може да се чита *se-ré-mo-ka-ra-o-re*, [ʔku, одн. o]-*no-ka-ra-o-re* отколку *-ka-ra-o-i* во Та 707, —714 и На 1038.

Личните имиња и имињата на места се искористени како извори на докази за грчки зборови. Така на пр. под $\acute{\alpha}\sigma\tau\upsilon$ *wa-tu* и *wa-to* ги дава сите лични имиња сложени со овој збор: *wa-tu-o-ko* MN *Wastuokhos*, *wa-tu-wa-o-ko* poss. *Wastuao-khos* и т.н. Личното име *a-re-ku-tu-ru-wo* го дава под $\acute{\alpha}\lambda\epsilon\chi\tau\rho\upsilon\acute{\omega}\nu$, топонимот "Ελος под $\acute{\epsilon}\lambda\omicron\varsigma$, зборовите: *o-pi-a₂-ia* *opi(h)ala* и *a-pi-a₂-ro* *Amphi(h)alos* под $\acute{\alpha}\lambda\omicron\varsigma$ и т.н. Јасно е дека авторите нмале за цел да покажат колку се може повеќе грчки зборови — апелатива, без оглед на тоа дали се тие документирани во таква форма или се изведени од лични, особено сложени, имиња и имиња на места.

Сложените зборови се јавуваат толку пати колку што елементи содржат, на пр. *a-na-ke-e* poss. inf. *anageen* под $\acute{\alpha}\nu\alpha$ - и $\acute{\alpha}\gamma\omega$. Зборовите се јавуваат и под префикси: $\acute{\alpha}$ -, $\acute{\alpha}\nu$ -, $\acute{\epsilon}\rho$ -, $\acute{\epsilon}\pi$ -, $\acute{\delta}\pi$ -, $\acute{\upsilon}$ -, и суфикси: - $\acute{\delta}\epsilon$ -, - $\acute{\epsilon}\iota\varsigma$ < - $\acute{\phi}\epsilon\upsilon\tau$ - $\acute{\epsilon}\varsigma$; - $\acute{\beta}\acute{\epsilon}\iota\varsigma$; - $\acute{\epsilon}\acute{\upsilon}\varsigma$; - $\acute{\beta}\acute{\epsilon}\nu$ -, - $\acute{\iota}\sigma\chi\omicron\varsigma$, но во тоа има недоследност. Едни суфикси се земени под внимание а други не. Ако се издвоени зборовите под - $\acute{\epsilon}\upsilon\varsigma$ и - $\acute{\epsilon}\iota\varsigma$, нема зошто да бидат изоставени оние на - $\acute{\tau}\acute{\eta}\rho$ -, - $\acute{\tau}\rho\iota\alpha$ и др.

Еден број микенски зборови, кои се јавуваат доста често во текстовите и досега биле многу пати предмет на дискусија, не се влезени во речникот зашто идентификацијата им е доста сомнителна. Такви се на пр.: *a-ja-me-na/no*, *ko-re-te*, *po-ro-ko-re-te*, *pe-di-je-we* и др.

Пропуст е што се изоставени идентификациите на микенски форми кои можат лесно да се идентифицираат со соодветни грчки зборови, како: *ai-ki-po-de* PY Mb 1397 кое можеше да се даде под $\acute{\alpha}\lambda\acute{\iota}\xi$ и $\pi\omicron\upsilon\acute{\delta}\varsigma$. Потоа: *da-we-ro* KN C 912,2 можеби $\acute{\delta}\acute{\alpha}\chi\tau\epsilon\rho$; *ka-ta-ro* KN X 8101,1 $\kappa\alpha\tau\alpha\rho\acute{\epsilon}\varsigma$; *ke-ma-ta* KN V 684,2 $\kappa\acute{\epsilon}\rho\mu\alpha\tau\alpha$ *wo-ro-ma-ta* PY Ub 1813,2 $\lambda\acute{\omega}\mu\alpha\tau\alpha$; *ta-u-ro* KN V 832,2 $\tau\alpha\upsilon\rho\acute{\epsilon}\varsigma$; *ra-pa-to* KN Fr 13,1 $\Lambda\omicron\lambda\acute{\alpha}\tau\omega$ (Cauer-Schwyzler, 667,3).

Вистина идентификацијата на некои од овие зборови не може да се потврди од контекстот, но зар сите зборови што се влезени во речникот можат да бидат така потврдени? Ако можеше *mi-ja-ro* да се идентифицира со $\mu\iota\alpha\rho\acute{\epsilon}\varsigma$, зошто да не може да се претпостави дека *ka-ta-ro* = $\kappa\alpha\tau\alpha\rho\acute{\epsilon}\varsigma$, *ta-u-ro* = $\tau\alpha\upsilon\rho\acute{\epsilon}\varsigma$ и сл.

Граматички определувања. — За реконструкцијата на микенската грама-тика во предговорот читателот се упатува на *Tentative Grammar of Mycenaean Greek* од Vilborg. Посебно нагласува дека називите на падежите од именската деklinација се називи од класичногрчката граматика и нема за цел со тоа да ја искажува состојбата од развојот на падежната система во микенскиот. Формите на - $\acute{\phi}$ се за него инстр. независно од синтактичката функција на завршокот. За употребата на падежите во микенскиот упатува на нашата студија: *Abkaiub, inscipr. i lokaiub vo najstariije irчки shekšiovi*, Скопје 1961.

Со оглед на тоа што при идентификацијата на микенските зборови авторот се задлабочува во текстот и интерпретирајќи го него ја определува и сигурноста на идентификацијата, сметаме дека и при определувањето на граматичките функции можеше да биде попрецизен. На пр. *a-di-ri-ja-te* (dat. sing.) PY Та 707; instr. pl. *a-di-ri-ja-pi* Та 708, 714. Двете форми се употребени со иста функција, но граматичките определувања не се уедначени: едното е дат. (?), а другото инстр. Ако е *a-di-ri-ja-pi* инстр. плур. во што не можеме да се сомневаме зашто тоа се гледа од инструменталската наставка - $\acute{\phi}$ и од глаголот (партицип) *a-ja-me-no* кој бара инстр., тогаш и *a-di-ri-ja-te* не може да биде ништо друго освен инстр. синг., а не датив.

Независно од сите тие пропусти работата на Ч. и Б. како пионерска од ваков вид има своја вредност и корисно ќе послужи. Во целина таа претставува значаен прилог на грчкиот речник, а посебно содржи и драгоцен критични забелешки на Ч. во врска со некои зборови, особено кога дава објаснение како се настанати одделни форми, cf. $\mu\acute{\alpha}\lambda\epsilon\upsilon\rho\omicron\nu$ s. v. $\acute{\alpha}\lambda\acute{\epsilon}\omega$; одделни знаци, на пр. *pte* (стр. 186), *dwo* (стр. 187), *z* (198), или појави: дисимилација на лабиовеларите (206, 244), $\mu\acute{\alpha}\rho\alpha\theta\acute{\iota}\omega\nu$: $\mu\acute{\alpha}\rho\alpha\theta\acute{\�}\omega\nu$ (219), и др.